

БІРНАМСЬКИЙ ЛІС¹

— Сіли ви добре.

Чоловік, який це сказав, уже не дивився на пілота, котрий у скафандрі стояв біля нього, тримаючи під пахвою шолом. Він перетнув круглу залу з підковою пультів посередині й почав розглядати циліндр корабля, оплавленого біля дюз. Із них усе ще хлюпала на бетон чорна юшка. Навіть з такої відстані корабель вражав своїми розмірами. Другий диспетчер, кремезний, у натягнутому на лисий череп береті, відмотував плівку із записом, і поки вона крутилася, краєм ока косував на прибульця. На голові в диспетчера були навушники, а перед його очима хаотично блимав ряд моніторів.

— Та, якось вийшло, — кинув пілот.

Він удав, що неодмінно має спертися на пульт, аби відстебнути важкі рукавиці з подвійними застібками. Після цього приземлення в нього й досі тремтіли коліна.

— Що це було?

Коротун із мишачим неголеним обличчям, у втертій шкіряній куртці стояв біля вікна й ляскав себе по кишнях, аж поки намацав сигарети.

— Тимчасова втрата тяги, — буркнув пілот, трохи розгублений байдужою зустріччю.

— Але чому? Ви знаєте?

¹ Лісовий масив у графстві Перт у Шотландії. Знаменитий завдяки спогадуванню у пророцтві з трагедії В. Шекспіра «Макбет».

«Ні», — хотів відказати пілот, але змовчав, бо вважав, що мав би знати. Плівка скінчилась, її кінець лопотів, обертаючись разом із барабаном. Цибань підвівся, зняв навушники, лише тепер кивнув пілотові й хрипко відрекомендувався:

— Мене звуть Лондон. А його — Г'оссе. Ми раді вітати вас на Титані. Чого вип'ємо? Кави чи віскі?

Молодий пілот зняковів. Він чув про цих людей, але ніколи їх не бачив. Був певен, що цибаня звати Г'оссе, але помилявся. Розмірковуючи над цим, попросив кави.

— Який у вас вантаж? Карборундові головки? — спитав Лондон, коли вони утрюх сіли біля столика, що висунувся зі стіни.

На столику парувала кава у склянках, схожих на мензурки. Г'оссе запив кавою жовту пігулку, перевів подих, закашлявся і висякався з такою силою, що аж сльози набігли йому на очі.

— І випромінювачі теж привезли? — запитав він пілота.

Той знову розгубився, бо сподівався на більший інтерес до свого подвигу, тож тільки хитнув головою у відповідь. Не щодня ж у ракеті під час посадки зникає тяга. Хіба це так важливо — говорити зараз про вантаж, який він привіз? Краще б він розповів їм, що навіть не намагався продути сопла чи збільшити головну тягу, а відразу ж вимкнув автоматику й сів на ручному управлінні, лише на маневрових двигунах. Фокус, якого не робив ще ніколи, хіба що на тренажері. Та й то давно. Але тут цікавилися зовсім іншим.

— Привіз, — лаконічно сказав він і навіть відчув задоволення, бо прозвучало це непогано. Така стриманість після пережитої небезпеки!

— Привезли, але не туди, куди треба, — усміхнувся коротун Г'оссе.

Пілот не зрозумів — говорить він серйозно чи жартує.

— Як це — «не туди»?.. Ви ж мене прийняли. Точніше, викликали, — поправився він.

— Були змушені.

— Не розумію.

— Адже ви мали сісти на Граалі.

— То чому ж ви мене перехопили?

Йому зробилося гаряче, адже їхня вимога приземлятися на Титані звучала категорично. Щоправда, втрачаючи швидкість, він перехопив радіодонесення про якусь аварію, проте мало що зрозумів — заважали шуми в ефірі. Він підлетів сюди з боку Сатурна, щоб його гравітацією пригасити швидкість і цим заощадити паливо. Тому й зачепив кораблем магнітосферу Титана так, що аж затріщало на всіх діапазонах хвиль. І відразу ж із місцевого космодрому надійшов наказ сідати. Навігатор мусить підкорятися наказам диспетчерів. Але ці навіть не дали йому скинути скафандра — відразу почали допитувати. Думки його все ще були в рубці управління, він досі відчував ремені, що люто вп'ялись у груди й плечі, коли ракета вдарилась об бетон вже вистромленими лапами, а невігорулі до кінця маневрові двигуни, бурхаючи полум'ям, конвульсивно шарпали її корпус.

— У чому річ? То де ж я, врешті, мав приземлитися?

— Ваш дріб'язок належить Граалю, — пояснив коротун, витираючи ніс, почервонілий од нежитю, — а ми перехопили вас над орбітою й викликали сюди, бо нам потрібен Кілліан. Ваш пасажир.

— Кілліан? — здивувався молодий пілот. — Його на борту нема. Зі мною лише Сінко, другий пілот.

Ті двоє остовпіли.

— А де ж Кілліан?

— Зараз, напевно, вже у Монреалі. Його дружина має народити. Він вилетів ще переді мною, вантажним кораблем.

— З Марса?

— Звісно, а то звідки? А в чому річ?

— Космічний розгاردіяш нічим не поступається земному, — зауважив Лондон. Він набивав тютюном люльку з такою силою, ніби хотів її розтовкти. Він гнівався.

І пілот також.

— А спитати у мене ви не могли?

— Та ми ж були певні, що він летить з вами. Про це йшлося в останній радіограмі.

Ґоссе знову витер ніс і зітхнув.

— Стартувати ви вже однаково не зможете, — врешті озвався він, — а Марлін ніяк не дочекається випромінювачів. Тепер він усе звалить на мене.

— Так у мене ж є! — пілот хитнув головою у бік вікна, де клубочився туман і темніло веретено його корабля. — Здається, шість штук. І два гігаджоулеві. Вони вмить розженуть будь-який туман чи хмару.

— Не візьму ж я їх на плечі й не потягну Марлінові, — визвірився Ґоссе, що далі, то більше сердячись.

Пілота образили недбальство й сваволя диспетчерів із другорядного космодрому, які перехопили його після трьох тижнів рейсу, заздалегідь не переконавшись, чи є на борту потрібний їм пасажир. Тепер хай самі ламають голову над його вантажем, подумав він, але змовчав, бо навряд чи зміг би сам відремонтувати свою ракету.

— Вам доведеться залишитися у нас.

Говорячи це, Лондон допив каву, підвівся з алюмінієвого стільця, величезний, мовби борець-важковаговик, і підійшов до скляної стіни. Пейзаж Титана,

мертве шаленство гір, неземні барви в рудому мерехтінні, темно-руді хмари, притиснуті до хребтів, правили досконалим тлом масивній постаті Лондона. Підлога вежі ледь вібривала. «Певно, трансформатор старий», — подумав пілот. Він теж підвівся, щоби глянути на свій корабель. Той стирчав вертикально, ніби маяк серед хвиль туману. Подуви вітру розігнали імлу. Плям од перегріву на соплах уже не було видно. Може, через віддаль і напівтемряву, а може, вони просто охололи.

— Маєте тут гамма-дефектоскопи? — спитав пілот.

Корабель був для нього важливіший за їхні клопоти. Самі в усьому винні!

— Маємо. Та я не дозволю вам підійти у звичайному скафандрі до ракети, — озвався Госсе.

— Гадаєте, пошкоджено реактор? — вражено запитав пілот.

— А ви як вважаєте?

Низенький Госсе теж підвівся і підійшов до них. Зі щілин у підлозі, що тяглися вздовж опуклих шиб, повівало приємним теплом.

— Коли я почав сідати, температура перевищувала норму, але лічильники Гайґера мовчали. Мабуть, це просто щось у дюзах. Можливо, з камери згорання повітікала кераміка. У мене було таке враження, ніби я щось гублю.

— Кераміка, може, й розплавилась, але був і радіаційний викид, — упевнено мовив Госсе.

— Кераміка не плавиться, — зауважив Лондон.

— А що ж то за калюжа? — здивувався пілот.

Вони стояли перед подвійними шибамі. Під корою й справді розтеклася чорна калюжа. Вітер гнав пасма туману, що безперервно обмітали корпус корабля.

— Що в реакторі? Важка вода чи натрій? — запитав Лондон.

Він був на голову вищий за пілота. З радіо долинув якийсь писк. Госсє кинувся туди, начепив навушники з ларингофоном і почав стиха з кимось говорити.

— Та калюжа не може бути з реактора, — розгублено мовив пілот. — У реакторі важка вода, чиста, мовби сльоза. А це — чорне, наче дьоготь.

— Ну, тоді, певно, прорвало труби охолодження сопла, — згодився Лондон. — І кераміка потріскалася.

Він говорив про це наче про незначну дрібничку, зовсім не перейнявшись аварією, що ув'язнила пілота з кораблем у цій дірі.

— Мабуть, ваша правда... — підтвердив пілот. — Найбільший тиск у соплах при гальмуванні. Якщо кераміка трісне в одному місці, то головний струмінь вимете й решту. Все повітікало з дюзи правого борту.

Лондон не озвався. Пілот невпевнено додав:

— Мабуть, я сів занадто близько.

— Дурниці. Добре, що ви взагалі сіли.

Пілот чекав, що його похвалять, та Лондон обернувся до нього й уважно оглянув — від розкуйовдженої світлої чуприни до ніг, узутих у білі черевики скафандра.

— Завтра пошлю техніка зробити дефектоскопію... Ви приглушили реактор? — спитав він несподівано.

— Ні, зовсім вимкнув. Для ремонту.

— Це добре.

Пілот уже зрозумів, що нікому не зможе розповісти про свій двобій із ракетою над самим космодромом. Кава кавою, та чи не повинні господарі, які ледь не силоміць затягли його в гості, дати йому кімнату з ванною? Він мріяв про гарячий душ. Госсє все ще бубонів щось у мікрофон. Лондон схилився над ним. Ситуація була непевна. Пілот уже відчував — думки

цих двох зайняті чимось важливішим за його пригоду й усе це пов'язано із сигналами з Грааля. Іще коли він летів, то чув уривки розмови: йшлося про машини, які не дісталися до місця призначення.

Ґоссе повернувся разом із кріслом, і напнутий шнур стягнув його навушники на шию.

— То де ваш Сінко?

— На борту. Я сказав, щоби він перевірів реактор.

Лондон і далі запитально дивився на свого начальника. Той похитав головою й пробурмотів:

— Нічого нового.

— А їхні вертольоти?

— Повернулися. Видимість нуль.

— Ти спитав про їхню вантажопідйомність?

— Нічого не вийде. Скільки важить гігавипроміньовач? — звернувся він до пілота, який прислухався до розмови.

— Точно не знаю. Певно, тонн сто.

— Що вони роблять? — вів своєї Лондон. — На кого чекають?

— На Кілліана, — відповів Ґоссе й брутально вилаявся.

Лондон витягнув зі стінної шафки пляшку «White Horse»¹, струсонув її, ніби перевіряючи, чи допоможе вона в нинішній ситуації, і знову поставив на полицю. Пілот вичікував, уже не відчуваючи ваги скафандра.

— У нас пропало двоє людей, — озвався Ґоссе. — Не дійшли до Грааля.

— Не двоє, а троє, — понуро заперечив Лондон.

— Місяць тому, — вів далі Ґоссе, — ми отримали транспорт — нові Діглатори. Шість штук для Грааля. Там не змогли прийняти кораблів, бо не встигли знову забетонувати космодром. Коли приземлився

¹ У перекладі з англійської — «Білий кінь». Марка одного із шотландських купажованих віскі (скотчу).

перший контейнеровоз, «Ахіллес», вагою дев'яносто тисяч тонн, плити потріскалися, хоч їх і прийняла комісія. Добре, що хоча б корабель не перевернувся. Його витягали з провалу й перевозили до верфі дві доби. Терміново залили провал цементом, виклали вогнетривкою основою та відкрили порт. Але ці Діглатори залишилися в нас. Експерти визнали, що перевозити ракетою їх не варто, та й, зрештою, капітан «Ахіллеса» — Тер Леоні. Де там йому було перевозити дев'яностотисячник за сто миль з Грааля сюди. Таке громаддя! Марлін прислав двох найкращих водіїв. Минулого тижня вони перевезли дві машини до Грааля. Діглатори вже там працюють. А позавчора ті ж самі люди повернулися до нас вертольотом, щоби забрати інші машини. Вирушили на світанку, вдень проминули Великий Шпиль, а коли почали спускатися з нього, зв'язок урвався. Ми втратили багато часу, бо від Шпилю їх мав «вести» сам Грааль. А вони думали, ніби водії не відповідають, бо опинилися у нашій радіотіні.

Госсе розповідав про це спокійно й монотонно. Лондон стояв спиною до вікна. Пілот слухав.

— Тим самим вертольотом прилетів з операторами й Піркс. Посадив свого «Гуллівера» на Граалі й хотів зустрітися зі мною. Ми з ним давно знайомі. Вертолїт мав забрати його ввечері, але не прилетів, бо Марлін усі машини вислав на пошуки. Піркс не хотів чекати. Або не міг. Мав завтра стартувати й хотів бути присутнім при перевірці корабля. І мені довелося дозволити йому повернутися до Грааля одним із Діглаторів. Я взяв з нього слово, що він ітиме південною трасою, хай довшою, але без провалин. Він пообіцяв, але не дотримав слова. Я бачив на ОПС, як Піркс спускався у кратер!

— А що це таке — ОПС? — озвався пілот.

Він був блідий, на чолі виступили краплі поту. Пілот чекав на відповідь.

— Орбітальний патрульний супутник. Пролітає над нами щовісім годин, саме тоді я отримав від нього зображення. Піркс зійшов униз і зник.

— Піркс? — пілот пополотнів. — Командор Піркс?

— Так. Ви з ним знайомі?

— Чи ми знайомі?! — скрикнув пілот. — Я служив під його керівництвом. Стажером. Він підписав мій диплом... Скільки разів Піркс виходив живим з найгірших... — пілот не договорив. Скипів від обурення. Обіруч ухопив шолом, ніби хотів пожбурити ним у Госсе. — Як ви дозволили йому самому йти в Діглаторі? Як ви могли? Адже він — командор дальніх польотів, а не якийсь водій...

— Піркс добре знав ці машини, коли ви ще пішки під стіл ходили, — заперечив Госсе.

Він, певно, хотів захиститися від звинувачень.

Лондон із кам'яним виразом обличчя підійшов до моніторів, перед якими з навушниками на шиї сидів Госсе, й витрусив у нього під носом попіл з люльки до порожнього алюмінієвого бака. Потім розгублено глянув на люльку, а тоді стиснув її з такою силою, що вона тріснула навпіл. Викинув уламки, повернувся до вікна й заляк, сплівши руки за спиною.

— Я не міг йому відмовити... — озвався Госсе.

Було зрозуміло, що він звертається до Лондона, але той ніби не чув його — дивився крізь вікно, як клубочаться й міняться пасма рудого туману. Час від часу лише ніс ракети виринав з імли.

— Госсе, — раптом озвався пілот, — дайте мені машину.

— Не дам!

— Я маю посвідчення оператора тисячників.

Очі Госсе на мить спалахнули, проте він повторив:

— Не дам. Ви ніколи не працювали на Титані.

Пілот, нічого не відповівши, мовчки почав скидати скафандр. Відкрутив широкий металевий комір, повідстібав гачки на плечах, розпустив змійку, сягнув рукою за пазуху і витягнув потерте шкіряне портмоне. Наплічні сегменти скафандра розійшлися, наче розрізані. Він підступив до Госсе і почав по черзі викладати перед ним папери:

— Це з Меркурія. Я водив там Біганта. Японська модель. Вісімсот тонн. А ось дозвіл на управління тисячниками. На Антарктиді я свердлив материковий льодовик шведським льодоходом, Кріоператором. А ось фотокопія диплома з Гренландії: друге місце у змаганнях. А це — з Венери.

Пілот кидав папірці та фотографії, мовби козирні карти.

— На Венері я був з експедицією Голлея. Оце мій Термопед, а це — мого колеги, змінника. Обидві моделі непогані. Тільки режим кліматизації не тримався.

Госсе звів на нього очі:

— Але ж ви пілот?

— Перекваліфікувався. Саме в командора Піркса. Служив на його «Гуллівері». Спочатку командував буксировозом...

— Скільки вам років?

— Двадцять дев'ять.

— Коли ж ви все це встигли?

— Якщо хочеш — встигнеш. Зрештою, водій планетарних машин опанує будь-яку нову модель упродовж години. Це все одно, що пересісти з мопеда на мотоцикл, — пілот замовк.

Мав іще пачку фотографій, але не витягав їх. Зібравши з пульта розкидані папери, засунув їх назад у портмоне і сховав до внутрішньої кишені. Стояв

біля Госсе розпашілий, у розхристаному скафандрі. На моніторах одна за одною бігли смуги світла без будь-якої інформації. Примостившись на круглому поруччі під шибамі, Лондон мовчки спостерігав цю сцену.

— Ну, припустімо, дав би я вам Діглатор. Припустімо. Що б ви робили?

Пілот усміхнувся. На його чолі блищали крапельки поту. На світлій чуприні виднівся слід від тім'яних подушок шолома.

— Узав би випромінювач і пішов туди. Гігаджоулевий, споряджений. Вертольоти Грааля такого випромінювача не піднімуть, а для Діглатора навіть сто тонн — дріб'язок. Я пішов би й глянув, що там і до чого... Марліну, може, не варто морочити собі голову пошуками з повітря. Я знаю, скільки там гематитів¹. І туману. З висоти нічого не роздивишся.

— Та ви разом з машиною відразу ж підете на дно.

Пілот усміхнувся ширше — аж блиснули білі зуби. Госсе побачив, що у цього хлопця — а це й справді був іще хлопець, лише масивний скафандр додавав йому років — такі ж очі, як у Піркса. Може, трохи світліші. Пілот мружився, тому його погляд був, як у великого кота, котрий дивиться на сонце, — безневинний і гострий водночас.

— Він хоче увійти в западину й «глянути, що там і до чого», — звернувся Госсе до Лондона, чи то запитуючи, чи то виставляючи на посміх молодого зухвальця.

Лондон не поворухнувся. Госсе підвівся, зняв навушники, підійшов до картографа і, мовби штору, опустил велику карту північної півкулі Титана. На зо-

¹ Гематит (з грец. — «кривавий камінь», староукраїнська назва — желізовець) — чорний мінерал класу оксидів та гідрооксидів.

лотаво-фіолетовому тлі, порізаному вертикальними лініями, зміїлися дві широкі смуги.

— Ми перебуваємо ось тут. По прямій до Грааля сто десять миль. А за цим старим маршрутом, чорним, — сто сорок шість. На ньому ми втратили чотирьох людей ще тоді, коли Грааль бетонували, а єдиний посадковий майданчик був у нас. Користувалися педипуляторами на дизелях, керованих гіперголами. Як на місцеві умови, погода була чудова. Дві партії машин дійшли до Грааля без будь-яких пригод. А потім, за один день, зникло чотири великоходи. У Великій Западині. Ось у цьому заштрихованому кружечку. Зникли без сліду.

— Знаю, — відказав пілот, — я це вивчав. Пам'ятаю імена тих людей.

Госсе торкнувся пальцем того місця, в якому червоною фарбою було накреслено кружний шлях, — південніше від чорної траси.

— Дорогу продовжили, але ніхто не знав, як далеко сягає ця підступна ділянка. Відрядили туди геологів. З таким самим успіхом могли б відрядити й дантистів, вони також розуміються на дірках. На жодній планеті нема рухомих гейзерів, а тут є. Ось ця голуба пляма на півночі — Море Гінікум. І ми, і Грааль перебуваємо в глибині материка. Це губка. Море Гінікум не затоплює западини між нами і Граалем, бо все узбережжя — суцільне плоскогір'я. Географи твердили, що цей так званий континент подібний до балтійського щита фенноскандії¹.

— Вони помилились, — урвав його пілот.

¹ Фенноскандія — фізично-географічна країна на північному заході Європи, названа за переважаючим на території історичним розселенням скандинавів і фінно-угорських народів. Практично вся її територія складається із докембрійських кристалічних утворень Балтійського щита.

Це починало скидатися на лекцію. Він поставив шолом у куток і, відкинувшись у кріслі, склав руки, як зразковий учень. Не розумів, чого хоче Г'оссе: ознайомити його з маршрутом чи змусити відмовитися від подальших пошуків. Але ситуація йому подобалася.

— Ото ж бо й воно. Під скелями залягає гідрокарбонна мерзлота. Це паскудство виявили при глибокому свердлуванні. Вічна мерзлота, але не справжня, а з вуглеводневих полімерів. Вона не тане навіть при нулі градусів за Цельсієм, а в нас тут ніколи не буває тепліше за мінус дев'яносто. Всередині западини нікуди ступити через старі дохлі гейзери. Експерти вважають їх залишками вулканічної активності. Коли ці гейзери ожили, до нас завітали гості — фахівці найвищої кваліфікації. За допомогою сейсмоакустики вони глибоко під скелями виявили низку печер, таких розгалужених, яких світ не бачив. Зробили спелеологічну експертизу, бо гинули люди, а за них треба було виплачувати страховку. Тож консорціум зрештою розщедрився. А тоді ще й астрономи повідомили: коли супутники Сатурна опиняються між Титаном і Сонцем, гравітаційний приплив сягає максимуму, материковий щит деформується і витискає з-під мантиї магму. Титан і досі має розпечене ядро. Магма застигає ще в надрах, але підігріває всю Орландію. Море Гінікум — як вода, бо основа Орландії — наче губка. Закорковані підземні річища відкорковуються, і тоді вибухають гейзери. Тиск сягає тисячі атмосфер. Ніколи не знаєш, де це паскудство вийде на поверхню. То ви й справді хочете туди йти?

— Авжеж, — так само невимушено відповів пілот. Він охоче поклав би ногу на ногу, проте в скафандрі не міг цього зробити. Добре пам'ятав, як колись його товариш при такій спробі полетів шкереберть разом зі стільцем. — Ви маєте на увазі Бірнамський ліс? —

уточнив пілот. — Мені вже втікати чи я врешті можу поговорити з вами серйозно?

Ґоссе, не звернувши жодної уваги на іронічну репліку, продовжив:

— Нова дорога обійшлася неймовірно дорого. Адже треба було прогризати цей вал лави — саме тут головний виток Горгони. Можливо, навіть гора Олімп на Марсі поступається масштабами перед Горгоною. Динаміт її не брав. Був тут у нас такий собі діяч — Гаренстін. Може, ви про нього чули? Так от, він запропонував не пробивати валу, а вирубати в ньому сходи. Мовляв, це обійдеться дешевше. Конвенцією ООН слід заборонити ідіотам займатись астронавтикою. Вал Тіфона... Що тут казати, видовбали тунель, заклали в нього спеціальні термоядерні бомби. Горгона, Тіфон... На щастя, у грецькій міфології є стільки богів, що тепер можна позичати їхні імена. Нову дорогу відкрили рік тому. Вона перетинає найбільш просунуту на південь частину западини. Експерти запевнили нас, що ця дорога безпечна... Але ж підземні печери є скрізь — під усією Орландією. Це як три чверті Африки! Остигаючи, Титан кружляв по дуже видовженій орбіті. Наближався до межі Роша¹, в яку ввійшла сила-силенна менших супутників. Сатурн перемолов їх та утворив кільця. Титан холонув і далі, й на ньому в перісатурніумі² утворювалися великі бульбашки, які в апосатурніумі³ замерзали, а потім виникли осадкові породи, льодовики, що вкрили

¹ Найменша відстань від планети, на якій може перебувати її супутник, зберігаючи цілісність під дією припливних сил. Вперше розв'язана французьким астрономом і математиком Едуардом Роше (Édouard Roche, 1820–1883).

² Тобто «навколосатурнічних».

³ Найдальша точка супутника на його навколосатурнічній орбіті.

цю пухирчасту, губчасту аморфну скелю та зіпхнули її вглиб. То неправда, ніби Море Гінікум впливає тільки за відповідного розташування всіх супутників Сатурна. Ці вторгнення і виверження гейзерів неможливо передбачити. У загальних рисах про це знають усі, хто тут працює: і перевізники, й пілоти. І хоча ця дорога обійшлась у мільярд, важких машин туди не можна пускати. Усі ми, як колись казали, перебуваємо на небі. Хіба не про це свідчить сама назва шахти — Грааль? От тільки небо це виявилось до біса дороге. Можна було б господарювати й краще. Усі плани сплутала бухгалтерія. Виплати за загиблих чималі, хоча й не такі великі, як оті капіталовкладення, які слід було виділити, щоби зменшити небезпеку... Я вже майже закінчив. Можливо, тим людям пощастить якимось врятуватися, навіть якщо їх затопило. Починається відплив, а броня Діглатора витримує сто атмосфер на дюйм. Кисню вони мають на триста годин. Марлін вислав звичайні всюдиходи на подушках і ще два суперважкі— для ремонту. Я розумію ваші почуття, та все ж ризикувати не варто. Діглатор належить до найважчих...

— Сподіваюся, ви вже скінчили, — урвав його пілот, — у мене лише одне запитання: а Кілліан?

Ґоссе закашлявся і сів.

— Адже саме для цього я мав його сюди доправити, — додав пілот, — хіба не так?

Ґоссе потягнув за ріжок карти, й вона, зашарудівши, згорнулася. Потім узяв сигарету і мовив, дивлячись на вогник запальнички:

— Це — його робота. Він знає місцевість. А крім того, підписав контракт. Я не можу заборонити операторам укладати угоди з Граалем. А от у відставку подати можу і, мабуть, таки подам. І чхав я тоді на всіх на світі героїв.

— Ви дасте мені машину, — спокійно повторив пілот, — я можу зараз домовитися з Граалем. Марлін підскочить сюди, розпорядиться — і по всьому. А вам перепаде. Марлінові однаково хто — Кілліан чи я. А інструкції я знаю напам'ять. Шкода часу, пане Госсе. Прошу, дайте мені чогось поїсти й випити, а тоді обговоримо деталі.

Госсе безпорадно глянув на Лондона. Він розраховував на підтримку, але його чекало розчарування.

— Він піде, — озвався заступник. — Я про нього чув від того спелеолога, котрий улітку був на Граалі. Він такий самісінький, як і твій Піркс. Тиха вода. От тільки люльки шкода. Іди митися, хлопче. Душ унизу. І відразу ж повертайся, щоб не захолов сун.

Вдячно усміхнувшись Лондону, пілот вийшов. По дорозі підняв свій білий шолом так рвучко, аж язички «змійок» на скафандрі забряжчали. Ледве пілот зачинив за собою двері, як Лондон почав поратися коло підігрівачів, подзенькуючи посудом.

— Ну і що це дасть? — сердито мовив Госсе, звертаючись до його спини. — І навіщо ти це дозволив?!

— Зате ти у нас, друзяко, жалісливий. Нащо тоді дав Пірксові машину?

— Я був змушений. Він обіцяв.

Лондон повернувся до нього з каструлею в руках.

— Агов, лясни себе по лобі! «Обіцяв»... Якщо такий пообіцяє стрибнути за тобою у воду, то стрибне. А пообіцяє лише дивитись, як ти тонеш, то й тоді стрибне. Ну що, я маю рацію?

— Рацію і раціоналізм — різні поняття, — Госсе ще намагався боронитись, але робив це невпевнено. — Як він може їм допомогти?

— Відшукає сліди. Візьме випромінювач.

— Облиш! Краще я послухаю Грааль, раптом вони щось знайшли?

До вечора було ще далеко, але вже посутеніло — хмари осідали навколо освітленого гриба вежі. Лондон порався біля столу, а Госсе, смалячи сигарету за сигаретою, сидів у навушниках і слухав марні балачки бази Грааля зі всюдиходами, котрих вислали на пошуки після повернення вертольотів. Водночас Госсе думав про двадцятидев'ятирічного пілота. Чи не надто покvapливо, не з'ясувавши всього, той змінив курс і приземлився тут? Дипломований командир такого корабля має бути непохитним і завзятим. Молодих і завзятих вабить небезпека. А він, Госсе, якщо в чомусь і винен, то лише у недогляді. Треба було уточнити щодо Кілліана, тоді корабель полетів би на Грааль. Бо Госсе, який не спав двадцять годин, подумки вже поховав прибульця, хоча й не признавався собі в цьому. А як, власне кажучи, його звуть? Знав, але забув, певно, це ознака старості. Госсе торкнувся лівого монітора. Замиготіли рядки зелених літер:

КОРАБЕЛЬ: ГЕЛІОС ІІ КЛАСУ ДРІБНОВАНТАЖНИЙ

ПОРТ ПРИПИСКИ: ВЕЛИКИЙ СИРТ

КОМАНДИР-ПЛОТ: АНГУС ПАРВІС

ДРУГИЙ ПЛОТ: РОМАН СІНКО

ВАНТАЖ: ЧИ ПОТРІБЕН СПИСОК ВАНТАЖІВ

???

Госсе вимкнув монітор. Увійшли новоприбулі, одягнені у светри та спортивні штани. Сінко привітався, худий, кучерявий і розгублений: виявилось, що у реакторі таки стався викид. Почали їсти консервований суп. Госсе не полишала думка про те, що цей відчайдух, якому він збирається довірити машину, мав би зватися не Парвісом, а Персівалем¹ — це пасу-

¹ Тут: герой незакінченого французького віршованого роману «Персіваль, або Повість про Грааль» Кретьєна де Труа (Chrétien de Troyes, бл. 1135 — бл. 1185).

вало б до Грааля. Однак не час було жартувати, і Госсе полишив гру в анаграми. Після короткої суперечки, що ж це в них — обід чи вечеря (це неможливо було визначити через різницю часу — бортового, земного й титанового), — Сінко з'їхав униз, щоб обговорити з техніком подробиці майбутньої дефектоскопії, запланованої на кінець тижня, коли реактор охолоне і тріщини в корпусі частково затягнуться. А пілот Ангус Парвіс разом із Госсе й Лондоном спроектували у вільній частині залу діаграму Титана. Зображення, утворене голографічними проєкторами, тривимірне, кольорове, з позначеними маршрутами, охоплювало всю півкулю від полюса до тропіків. Його можна було збільшувати чи зменшувати, і Парвіс ознайомився з усією територією, що відділяла їх від Грааля.

Кімната для гостей була маленька, але затишна, з двоповерховим ліжком, похилим письмовим столом, кріслом, шафкою і душовою, такою тісною, що коли він намілювався, то раз у раз бився ліктями об стіни. Парвіс ліг на ковдру й почав вивчати товстий підручник титанографії, який узяв у Лондона. Спершу пошукав у змісті назву «Бірнамський ліс», однак її не було ні під літерою «Л», ні під «Б». Наука цю назву зігнорувала. Парвіс гортав книжку, аж поки натрапив на гейзери. Коли вірити авторові, не все було так, як розповів Госсе. Остигаючи швидше, ніж Земля й решта внутрішніх планет, Титан сховав у своїх надрах величезні маси стиснутих газів, що в місцях тріщин тиснуть на основи старих вулканів, а також на мережу їхніх магматичних жил, розгалужених на сотні кілометрів. Тож, за певної конфігурації синкліналей¹

¹ Увігнута складка, ядро якої складено молодшими відкладами, аніж крила.

і антикліналей¹, вони можуть пробиватися в атмосферу потужними фонтанами легких сполук. Ця суміш містить двоокис вуглецю, який уміть замерзає і перетворюється на сніг, що товстим шаром вкриває рівнини й пагорби.

Анґусові Парвісу швидко набрид сухий науковий виклад. Він погасив світло, вкрився, здивувавшись, що ні ковдра, ні подушка не підлітають — за місяць невагомості він звик до цього, — й одразу заснув. Та щось розбудило його так несподівано, що він сів у ліжку й аж тоді розплющив очі, готовий кудись бігти. Анґус почав безтямно озиратися, потер підборіддя й завдяки цьому рухові згадав, що саме йому снилося. Бокс. Він бився з професіоналом, передчуваючи поразку, і, нокаutowаний, упав, наче колода. Сидів, широко розплющивши очі, кімната оберталася й пливла в нього перед очима, немов рубка управління при різкому повороті. Нарешті Анґус отямився повністю. Блискавичним спалахом повернулася згадка про вчорашню аварію, суперечка з Госсе, нарада біля діорами. Кімната була маленька, мовби каюта на пароплаві. Це нагадало йому останні слова Госсе: що колись він був моряком китобійного судна... Анґус голився, обмірковуючи прийняте рішення. Якби не Піркс, він би добре подумав, перш ніж так безоглядно домагатися дозволу на цей пошук. Стоячи під струменями навпереміну то гарячої, то крижаної води, Анґус спробував заспівати, але якось невпевнено. Він замислився. Відчував, що вплутався в дурну історію, яка загрожує не просто ризиком. Струмені

¹ Складка шарів гірських порід, в центральній частині якої при перетині їх горизонтальною площиною розташовуються древніші за віком породи. Крила антикліналі похилені в обидва боки від місця перегину — замка.

води били йому в підняте обличчя, а він думав, чи ще не пізно відмовитися. Але розумів, що це неможливо. Так міг би вчинити хіба якийсь шмаркач. Ангус добре витерся, застелив ліжко, одягнувся й вирушив на пошуки Госсе. Тепер хотілось якнайшвидше взятися до діла. Мусив освоїтися з незнайомою моделлю, трохи потренуватися, відновити необхідні навички.

Госсе ніде не було. Від контрольної вежі двома рядами тяглися будівлі, з'єднані з нею тунелями. Космодром був розташований тут через недогляд або через звичайну помилку. Згідно з попередньою розвідкою, яку здійснили за допомогою роботів, у надрах цієї колишньої вулканічної долини мали міститися родовища корисних копалин. Точніше це був кратер старого вулкана, дно якого випнули сейсмічні корчі Титана. Отож саме сюди насамперед скерували людей і машини, які й почали монтувати схожі на бочки житлові приміщення для персоналу. Аж тут надійшла інформація: буквально за кількасот миль звідси починаються неймовірно багаті та зручні для експлуатації уранові родовища. Голоси керівництва тоді розділились. Одні хотіли ліквідувати цей космодром і почати все заново на північному сході, інші заталися, доводячи, що будувати слід тільки тут, бо хоча родовище по той бік западини розташоване справді мілко, але воно малопотужне, а отже, й малопродуктивне. Прихильників ліквідації першого космодрому хтось назвав «шукачами святого Грааля», і назва Грааль прилипла до родовища. А сам космодром не ліквідували, але й не розширили. Пішли на жалюгідний компроміс, спричинений браком коштів. Хоч економісти довели, що вигідніше буде закрити космодром у старому кратері, а роботу зосередити в одному місці, на Граалі, перемогла логіка моменту. Зрештою

Ґрааль довго не міг приймати важких кораблів, тоді як кратер Роембдена (то було ім'я геолога, який його відкрив) не мав власного ремонтного доку, порталних розвантажувальних кранів, найновішої апаратури. Отож і тривала нескінченна суперечка, хто кому підпорядкований і хто що з цього матиме. Частина керівництва продовжувала вірити в родовища урану під кратером, було навіть зроблено кілька пробних свердловин. Однак робота йшла мляво, бо тільки-но сюди закидали хоча б трохи людей і техніки, Ґрааль одразу їх перехоплював, будівництво знову завмирало, а машини зупинялися серед похмурих схилів Роембдена. Парвіс, як і решта «перевізників», не втручався у конфлікт, хоча й знав у загальних рисах суть справи. Ґрааль усе ще домагався ліквідації космодрому, особливо після того, як його власний порт розширили. Хоч би як там було, Роембден пригодувся, коли диво-арматура Ґрааля почала осідати. Анґус Парвіс вважав, що ці нескінченні чвари мають радше психологічний, а не фінансовий характер. Адже виникло два локальні, ворожі один одному патріотизми — Роембдена і Ґрааля. Та про це марно було говорити з тими, хто працював на Титані.

Тунелі, що вели до контрольної вежі, нагадували підземне місто, і прикро було бачити, скільки матеріалів тут змарновано. Якось, ще будучи помічником навігатора, Анґус сідав на Роембдені. Але тоді вони так поспішали, що він навіть не вийшов з корабля, бо стежив за розвантаженням на складі. Тепер, дивлячись на нерозпаковані контейнери, з яких навіть не було знято пломби, він з гіркотою впізнавав серед них і «свої». Ця пустка так його роздратовала, що він почав гукати, як у лісі, проте тільки мертве відлуння загуло йому у відповідь. Анґус піднявся ліфтом на-

гору. У залі контролю польотів знайшов Лондона, але і той не знав, куди подівся Госсе. Жодних нових повідомлень з Граала не надходило. Мерехтіли монітори. У повітрі відчувався запах смаженої грудинки: Лондон смажив яєчню, кидаючи шкаралупи в мийку.

— У вас тут і яйця є? — здивувався пілот.

— А ти ж як думав!

Лондон уже був з ним на «ти».

— Один електронник привіз сюди клітку з курми, бо мав дотримуватися дієти, в нього була виразка шлунка. Спершу дехто протестував, мовляв, нічим буде дихати, вони тут усе просмердять і чим ми їх годуватимемо. Але він залишив двох курочок та півня, і тепер ми навіть задоволені. Свіжі яйця — ласощі в цих краях. Сідай, Госсе сам знайдеться.

Ангус відчув голод. Запахаючись яєчнею, він подумки виправдовувався, мовляв, має заpastися калоріями перед майбутньою подорожжю. Задеренчав телефон. Госсе викликав його до себе. Отож Ангус подякував Лондонові за вишукане частування, одним ковтком допив каву і з'їхав поверхом нижче. Керівника він знайшов у коридорі, вже одягнутого в комбінезон. Час настав. Ангус збігав до своєї кімнати по скафандр. Спритно вліз у нього, з'єднав кисневий балон зі шлангом, але вентиль не відкрутив і не надягнув шолома — не був певен, чи вони відразу вийдуть з герметичних приміщень. Вантажним ліфтом спустилися до підземелля. Там теж був склад, напханий контейнерами, схожими на ящики з-під гарматних снарядів. З них стирчали кисневі балони, подібні до снарядів великого калібру. Склад був просторий, але такий захаращений, що доводилося пробиратися між рядами контейнерів з різномовними написами. Тут були вантажі з усіх земних континентів. Пілотові довелося чекати на Госсе: той пішов перевдягатися,

й Ангус не відразу впізнав його у важкому робочому скафандрі, забрудненому мастилом, з приладом нічного бачення, насунутим на скло шолома.

Крізь шлюзову камеру вийшли назовні. Тепер будівля нависала над ними, нагадуючи гігантський гриб зі скляним дахом-капелюхом. Нагорі метушився Лондон, затуляючи зелене мерехтіння моніторів. Обійшли підніжжя вежі. Вона була кругла, без вікон, як морський маяк серед бурхливих хвиль. Госсе розсунув пофарбовані залізні ворота гаража. Стиха загули люмінесцентні лампи. У порожньому приміщенні, біля задньої стіни, поруч із підйомником стояв всюдихід, подібний до старовинних американських місяцеходів: відкрите шасі, сидіння з підставкою для ніг — нічого, крім рами на колесах, керма і закритої батареї акумуляторів позаду. Госсе виїхав на нерівну щибінку, що встеляла нижній поверх вежі, й загальмував біля Ангуса. Вони вирушили крізь рудий туман до присадкуватої будівлі з пласким дахом. Далеко за хребтами гір мерехтіли стовпи світла, схожі на промені зенітних прожекторів, хоч і не мали з тими старовинними речами нічого спільного. Сонце Титана, особливо у хмарні дні, давало мало світла, тож під час робіт на стаціонарну орбіту над Граалем виводили величезні дзеркала легкої конструкції — солектори. Вони концентрували сонячне світло на ділянці уранової розробки. Користь від них була сумнівною. Взаємовплив мас Сатурна та його супутників виявився фатальним: попри всі зусилля астроінженерів стовпи світла часом відхилялись аж до кратера Роембдена. Це викликало не лише іронічні зауваги місцевих відлюдників, а й розважало їх, бо вирваний з нічної темряви кратер ніби демонстрував усю свою грізну красу. Госсе, обминаючи всюдиходом перешкоди — безформні брили, схожі на барила, що закоркову-

вали жерла дрібних вулканів, — теж помітив холодне мерехтіння стовпів світла і буркнув:

— Наближаються до нас. Це непогано. За кілька хвилин тут можна буде роздивитися все, мов у театрі.

І додав уже з неприхованою люттю:

— Ну й молодчага цей Марлін!

Ангус зрозумів гірку іронію: щоб освітити Роембден, треба було занурити в єгипетську пітьму Грааль. Виходить, Марлін уже зганяє персонал солекторів з ліжок і наказує їм спрямувати космічні дзеркала в їхній бік. Два світлові стовпи підходили щоразу ближче, і ось уже в їхньому світлі спалахнула верхівка східного схилу. Ще однією дивовижею Титана була неймовірна прозорість атмосфери у кратері Роембдена. Це давало змогу тижнями милуватися жовтим кільцем Сатурна на вкритому зірками небосхилі. Новачків завжди вражало, коли над обрієм сходив велетенський Сатурн, хоча він і був у п'ять разів далі від Титана, ніж Місяць від Землі. З кратера можна було без бінокля розгледіти різнобарвні смуги й чорні плями тіней на поверхні Сатурна — їх під час затемнень відкидали наближені до планети місяці. Така видимість була можлива завдяки північному вітру, який вдирався крізь горловину скель з такою шаленою швидкістю, що створював феновий ефект. А крім того, ніде на Титані не було так тепло, як у Роембдені. Певно, персонал ще не навчився як слід управляти солекторами, а може, через оголошену тривогу не було кому цим зайнятися, однак сонячний потік урешті освітив кратер. Зробилося видно, як удень. Всюди міг би рухатись із вимкненими фарами. Пілот побачив сіру бетонну смугу навколо свого «Геліоса». Ген там, за рівниною, куди вони простували, стриміли, немовби скам'янілі стовбури фантастичних дерев, вулканічні чопи, які вирвалися з тріщин і застигли мільйони

років тому. Деформовані перспективою, вони скидалися на зруйновану колонаду храму, а їхні рухливі тіні здавалися стрілками сонячних годинників, що показують шалений лет часу. Всюдихід проминув цей частокіл. Котив нерівно, його електричні мотори тоненько схлипували. Пласка будівля бовваніла у напівмороці ще далеко, та вже можна було розрізнити два чорні контури, схожі на силуети готичних соборів. Справжній розмір машин Ангус оцінив лише тоді, коли разом із Госсе підійшов до них.

Таких велетів йому ще не доводилося бачити. Він ніколи не управляв Діглаторами, хоча й не зізнався у цьому. Якби комусь спало на думку вбрати таке громаддя у волохату шкуру, це був би викапаний Кінг-Конг¹. Його пропорції були не людські, а радше антропоїдні. Ноги монстра вертикально стриміли з каркасу, щоби перейти в потужні, наче танки, ступні, нерухомо застигли у щербінці осипу. Вежоподібні стегна переходили в тазову опуклість, а на ній, мовби широкодонний корабель, стримів металевий корпус. Верхні кінцівки зі стиснутими у сталевий кулак кистями Ангус зміг роздивитися, лише коли високо задер голову. Вони безвладно звисали вздовж тулуба, немов опущені стріли підйомних кранів. Обидва гіганти були безголові, а те, що здалеку здалося йому невеличкими баштами, виявилось антенами, які стриміли з плечей велетнів на тлі неба.

За першим Діглатором, мало не торкаючись його броні зігнутиим ліктем, стояв другий, точнісінька його копія. Так ніби хотів штурхнути першого в бік і зненацька завмер. Через те, що він стояв трохи далі, по-

¹ Один із найпопулярніших персонажів масової культури ХХ ст., гігантська горила. Цей образ народився завдяки однойменному фільму М. Купера та Е. Шодсака в 1933 р. і відразу ж став культовим.

середині його могутніх грудей можна було помітити сяюче віконце — кабіну водія.

— Це «Кастор», а то «Поллукс»¹, — відрекомендував велетнів Госсе.

Він ковзнув по гігантах ліхтариком. Світло вилущило з напівмороку панцирі наколінників, захисні округлі щити тулуба, що лисніли, мовби чорні туші китів.

— Цей бовдур Гаарц навіть не спромігся завести їх в ангар, — мовив Госсе. Він навпомацки шукав у себе на грудях регулятор мікроклімату. Віддих ледь затуманив скло його шолома. — Насилу встиг загальмувати перед цим урвищем!

Пілот зрозумів, нащо той Гаарц увіпхнув обох велетнів у скельний пролом і чому вирішив їх тут залишити. Через інерцію маси. Керування самохідною машиною, як і морським кораблем, залежить від їхньої маси — що важча машина, то складніше водієві її приборкати. На кінчику язика в Ангуса вже крутилося запитання, скільки ж важить Діглатор, та він не хотів показати свого невігластва. Отож узяв у Госсе ліхтарик і рушив навколо стопи. Водячи променем по сталі, як і сподівався, знайшов заводську табличку, пригвинчену на рівні очей. Максимальна потужність сягала 14 000 кВт, допустима потужність перевантажень становила 19 000 кВт, маса спокою — 1680 тонн, багатодисковий реактор «Токамак» з теплообмінником Фуко, гідравлічний урухомник гіпоїдної передачі та диференціалів «Ролс-Ройса», шасі шведського виробництва. Він спрямував сніп світла вгору, вздовж «ноги», однак не міг охопити

¹ Згідно із давньогрецькою міфологією, Кастор і Полідект (рим. — Поллукс) — брати-близнюки, сини Зевса і Леди. У переносному значенні — вірні, нерозлучні друзі.